

Nem minden titkot szabad megfejteni!

Jegyzet

„Egyre inkább kezdek rájönni, hogy nem az új vagy a régi formán múlik a dolog, hanem azon, hogy az ember írjon, mit se törődve a formával. Írjon, mert árad a lelkéből az írnivaló.”

(Csehov: Sirály)

Sajnos nem tudom elmagyarázni. Nem megy. Ne haragudj. Megint úgy repültél vissza az Orly repülőtérré s onnan tovább az Óceán közepére az olajkutató korongra, hogy nem tudtál meg semmit a színház titkáról. Pedig a Főiskola óta ide s tova hét év telt el, ezalatt sokat, hidd el, rengeteget dolgoztam, igyekeztem figyelni, tanulni, ellesni a lényegét, érdekes szerepeket játszottam és itthon és külföldön és ahol tudtam néztem és habzoltam a színházat, a mozit, a könyveket. Utaztam is mikor tudtam, elámultam egy-egy elmesélhetetlen festmény, kőből, vasból, gyökérből kitörni akaró élő szobor előtt és fejbévágva ücsörögtem karcos francia templomok és halszagú nyüzsgő olasz kocsmák kemény padjain, és félttem a *sohóban* és gyertyát gyújtottam Novogyevicsiben és beszélgettem kemény halászokkal az Adrián és hallgattam öregekkel a brassói havasokban és – képzeld – még átrepültem az Óceánt is és láttam Amerikát és látod ugyanott tartok, ugyanúgy beszéltem most is az Intercontinentál bárjában, ahol pedig azóta már ismernek – kacsintanak, helyet csinálnak, ugyanúgy beszéltem, mint hét éve a pirosan duruzsoló kokszkályha mellett az Erzsikében. Pedig vártam ezt a beszélgetést. Készültem is rá. Örültem, hogy ott ültél a nézőtéren, ragyogó arccal minden este, nézted az előadásokat, szeretted őket és láttad, a közönség is figyelt és élvezte a történetet: Oidipus, Lajos király, Peer Gynt és Nyina történetét. Szóval a színházat láttad. A lényegét, a legfontosabbat, az élő előadást.

És vajon miért nem volt ez elég Neked?

Mert nem volt elég. Te nagyon okos fiú vagy, de ne neved ki, én nem örülök, hogy így értesz a színházhoz. Hiszen azt hiszem, a színházban éppen az a jó, az a furcsa valami, az a titokzatos bizsergés, a várakozás, mikor elalszanak a lámpák és felmegy a függöny és együtt indulunk valami ismeretlen felé.

Az előadás után jó fáradtan ültünk és Te kérdezetni kezdted, finoman, tapintatosan faggatni, de éreztem hogy mindenképpen a titkot akarod megtudni. A titkot! Hát talán ez volt a baj. Ettől zavarodtam megint össze ugyanúgy, mint hét éve. Mert a titkot azóta se sikerült megtudnom, ha van egyáltalán titok. – Mégis hogy van hát akkor ez a titokzatos, megfejthetetlen, megmagyarázhatatlan színház? Mégis hogy csináltuk akkor a Peert, a Sirály-t, vagy a Lajos királyt? Nem tudom pontosan. Sajnos nem tudok jó mondatokat mondani, csináltuk lépésről lépésre.

Két-három hónap, tudod, sok idő. Ezalatt sokat lehet dolgozni és mi dolgoztunk is. Beszélünk, vitáztunk, elkeseredtünk, aztán újra hittünk és próbáltunk és reggel és az előadások után és a büfében és az öltözőkben, meg az utcán néha féltve és nagyon halkán és csak úgy mellékesen kimondtuk egymásnak a legfontosabb szavakat. Ezeket meg kell hallani, mint ahogy meg kell hallani a darabot, a rendezőt, egymást, a zenét, meg kell látni a díszletet, a bútorokat, a ruhát és a maszkokat. Talán ennyi csak! Figyelni kell nyitott szemmel és füllel és főleg nyitott szívvvel. Ez biztos, ezt már tudom.

De hogy egy előadás mikor születik meg és egy szerep mitől kel életre, ez, hidd el, nekem is rejtély, mint ahogy minden könyv és festmény és szimfónia és ember is az.

És még valami. A születés még nem minden. A születés csak a kezdet kezdete. Az újszülöttet szeretni kell és vigyázni rá nagyon, hogy életben maradjon, hogy növekedjen és erős és szép legyen.

Hát csak ilyen összevissza tudok beszélni erről. Pedig ugye mi csináljuk a színházat. Mi próbálunk, mi gyötrődünk néha hetekig mondatokon, szavakon, gesztusokon, mi komé-

diázunk néha lázasan, betegen, néha úgy, hogy előadás előtt esetleg a legjobb barátunkat temetjük el. Hát akkor persze, hogy nekünk kellene erről pontosan és határozottan és mindent tudni. És ez mégse így van. Talán megérted ezt, mert ha világosan, határozottan egy mondatban tudnék mondani valamit, akkor nem kínlódnánk annyit minden alkalommal, minden darabbal és minden szereppel. Igen a szerep. Hogy ebből hogy lesz ember, ha lesz, mégpedig élő ember, mitől és miből? Sajnos öregem ezt sem tudom. Ez is úgy van mint az egész színház. Összerakódik sok mindemből, mint a gyerekek kaleidoszkópja, csak aztán finoman, ügyesen és vigyázva kell forgatni. Azt mondogat mintha Peer, Lajos király és Trepljov a főpróbák és a bemutató óta, valami nem pontosan lemérhető, de változott. Lehet. Biztos változott. De hát mennyi minden is történt, mennyit vesztettem, mennyit kaptam, láttam és milyen sokszor találkoztam azóta Nyinával, Máriával, Solvejggel, Anitrával, Trigorinnal és a Gomböntővel és még hány izgalmas emberrel, felkavaró élménnyel.

Ennyit változott! Ennyit változtam! Ennyit tudok mondani!

Az elmúlt években majdnem minden este színpadon voltam. Tudod, ez elég veszélyes. Mivel lehetne a játék örömét megőrizni? Ez az egyetlen olyan kérdés, amire megpróbálok válaszolni Neked. És lehet, hogy amit mondok az sem egészen így van, vagy ha igen talán csak rám érvényes. Élményeket gyűjtök, igazi átélt, megélt élményeket. Különbön ez nagyon jó játék is. Tudod régen is, most is nagyon szerettem és szeretek mesélni utazásokról, furcsa pasikról, megfigyelésekről. Hát én nem akarom elfelejteni ezeket! Ezért írogatom, rajzolgatom, őrzöm meg az arcokat, beszélgetéseket, élő és halott maszkokat, vidám és szomorú mondatokat, ezért játszom előadás után tovább egy-egy szerep sorsával, ezért rakosgatom össze az iskolát, ezért építke fől magamban újra egy régen látott várost, szállodaszobát, kis hegyi házat, mert erősben belémvésődtek, élnek bennem. Hát csak éljenek tovább.

Izgalmas találkozás lesz, ha megint szabadságot kapsz és el tudsz jönni újra „vizsgáztatni”. Talán fölismersz a régi emlékeink közül egy hangot, mozdulatot, grimaszt, valamelyik szerepemben. Mert nehogy azt hidd, hogy az emberek figyelése csak kíváncsiskodás, leskelődés. Nekem fontos dolog ez. Mert az olyan darabokhoz, amilyeneket mi szeretünk, igazi emberek kellenek. Ezeket a darabokat – ha jól akarjuk játszani – szószó szerint szívvel-lélekkel szabad csak. Másképp nem! És mi kell még? Hát kellene hozzá könnyes és vidám szemek, nagy kezek, arcok, mosolyok, ravasz, féltő pillantások, forró ölelések, csendes, meghitt beszélgetések, asztalon táncolások, cigánnyal éneklések, telefonvárások, aranylő borok, kigyúló fények, férfias kézsorítások, szembenézések, izzó gyűlöletek, sok elnéző szeretet és még mennyi mennyi minden és mindenkifölött hinni, hogy s z ü k s é g van ránk és szükség van arra, amit csinálunk. És mindig készen lenni a feladatra, hogy mondani akarjunk valamit az emberről, a szerelemről, az életéről.

Megpróbálom a szép pillanatokat megfogni, megpróbálom egy nagy kanállal kimerni a zsvajgő, karattyoló sok minden közül, amit legjobban szeretek. Persze néha szándékosan vagy véletlenül utcákat és arcokat összecserélek a lefirkantott emlékrőz levelekben, a kis történeteket továbbfejlesztem, alakjaimat kimaszkírozom, vagyis hogy ezek nem egészen hitelesek. Ezért aztán tudom, kapok majd a fejemre. Vagy mit Szilveszterkor egy jó nagy hógombócot a nyakamba. Emlékszel, sokat röhögtünk. Tamáséktól jöttünk haza az év első hajnalán, és a nagy hősésben a kis Icob lilára mérgelődte magát és azt mondta, hogy már megint másképp meséltem el, másmilyenre színeztem a sokszor hallott történeteimet. Tudtam én azt akkor is, már a mese közben is, hogy a kis Icob ezért meg fog pukkadni. Másmilyenre színeztem? Hát ez csak nem baj? Csak nem bűn?

Rúgtam a havat a Duna-parton és kurjongattam bele az éjszakába.

– Ne őrülj meg Icobkám ezzel a színezéssel. Hát vannak akiknek ez a foglalkozásuk. A hivatásuk, hogy fantáziálnak, hogy színes, érdekes történeteket alynak ki, s ezeket megpróbálják színesen előadni.

– Kicsodák? Kicsodák? – kérdezte és püffögve gyúrta a havat.

– Hát kérlek tisztelettel, például az írők, a színészek, a költők.

– Jó, jó, kérlek tisztelettel, de akkor legalább ne csinálj úgy, mintha Neked ezek a történetek, a játékok, a beszéd csak annyi lenne – és csattintott egyet az ujjával. – Mert én tudom, hogy ez neked mind többbe van. Kínlódsz vele, gyötöröd magadat meg minket. Hát akkor nyugodtan csinálj rendesen, csinálj komolyan, vállald, mert nem lehet mindent elhülyéskedni.

– Érted, kérlek tisztelettel?

Aztán jól fejbévágot egy nagy hógolyóval, amit a дума alatt dühösen jó keményre gyúrt és rohant a Margit-híd felé és elbújt a szikrázó, porzó hófüggönyben és csak a nevetése bugyborékkolt, csilingelt végig a parton.